

Рецензия

**от професор, доктор на философските науки
по шифър 05.01.13 „Философия на културата, политиката,
правото и икономиката“, д-р по история
Нако Райнов Стефанов, СУ „Св. Климент Охридски”**

***Относно:* Дисертационния труд за присъждане на образователна и
научна степен “Доктор” на тема „Модернизацията на Китай през
втората половина на XXв. и първото десетилетие на XXIв.
(до управлението на Си Дзинпин“ в професионално направление
3.1. Социология, антропология и науки за културата,
подготвен от Ерхан Рамаданов Ахмедов**

Докторантът Ерхан Рамаданов Ахмедов предлага за рецензия дисертационен труд на тема „Модернизацията на Китай през втората половина на XXв. и първото десетилетие на XXIв. (до управлението на Си Дзинпин“, както и Автореферат към разработката. Дисертацията е с общ обем 293 страници. Тя има следната структура: Увод; Първа Глава: Раждането на модерната епоха. Теории за модернизация с подглави: 1.1. Раждането на модерната епоха; 1.2. Понятие за модернизация; 1.3. Теории за модернизация; 1.4. Класически теории за модернизация; 1.5. Некласически теории за модернизация; 1.6. Теоретичен модел и рамка на изследването; Втора Глава: Модернизацията на Китай в периода 1949-1978 г. с подглави: 2.1. Модернизацията на Китай в периода 1949-1965г; 2.2. Модернизацията на Китай в периода 1966-1978г.; Трета Глава: Модернизацията на Китай в периода 1978-2012г. с подглави: 3.1. Модернизацията на Китай в периода 1978-1992; 3.2. Модернизацията на Китай в периода 1992-2012; Заключение, Приложения, Библиография.

В дадената рецензия няма да коментираме подробно всяка глава и част от дисертацията, но ще се спрем на най-важните според нас моменти, които да ни послужат като опорни точки, въз основа на които да изразим нашата оценка за осъществения труд.

Още в самия Увод на дисертацията докторантът заявява, че „Изследователският проблем е да се определи дали китайският модел на модернизация, който съчетава елементи на социализъм (социализация върху средствата за производство) и капитализъм (частната собственост в икономиката) е специфичен или копира чужди модели.“(вж. с. 4 на дисертацията). Пак там целта

се формулира като „...да се определи дали е налице специфичен китайски модел при процеса на модернизация. При изследване на процесите на модернизация на Китай са използвани индикатори от областта на: социално-икономическата, политическа и културна модернизация.“ В Увода е представена и основната теза на дисертацията, „...че китайският модел на модернизация от догонващ тип е специфичен. Той съчетава в себе си елементи на социалистическата и капиталистическата система“.(с. 7 на дисертационния труд).

Във връзка с тази ключова цел е изградена самата структура на дисертацията, в която първата глава поставя теоретичната база, на основа на която да се осъществи анализ на конкретния процес на модернизация, протичащ в КНР. В тази първа глава се прави един обстоен преглед на различните модернизационни теории. Този преглед включва опит за определение на понятието „модернизация“, представянето на различни, както ги определя докторантът „Класически“ и „Некласически теории за модернизация“, както и най-важното – на базата на този преглед изграждане на „Теоретичен модел и рамка на изследването“.

По наше мнение, когато говорим за „модернизация“ ключовия момент в модернизационния процес е преходът от Аграрно към Индустриално общество. Казано по друг начин основен механизъм за обществено възпроизводство става системата „човек-машина“. Принципиално погледнато всичко останало като икономически, социални, културни, урбанистични и прочее модернизационни промени са следствие именно от този ключов момент.

При това, когато става дума за фактори на модернизационния процес особено при страните-пионери докторантът въпреки, че цитира Имануил Уолърстийн е „забравил“ да спомене ключовата концепция на този известен автор – тази за „свят-системната теория“. Тук ще припомним най-важни моменти от същата. Според големия американски социолог И. Уолърстейн(Immanuel Wallerstein) „Капитализмът е възможен само като наддържавна система, в която съществува едно по-плътнo „ядро“ и въртящи се около него периферия и полупериферия“¹. В тази връзка ще добавим и мнението на един от най-сериозните съветски изследователи на т.нар. „Трети свят“ – Владимир Крилов, който отбелязва: „В отличие от метрополиите, общества, които са възплътели в самата своя структура цивилизаторските функции на капитализма, общества в зависимата от него периферия, се явяват структурна материализация на неговите нереволуционизиращи обществения процес консервативни тенденции“.²

¹ И.Валлерстайн. Россия и капиталистический мир-экономика, 1500-2010. „Свободная мысль“, 1996, №5.

² Крылов, Владимир Васильевич „Теория Формаций“. М. „Восточная литература“ РАН, 1997, с.139.

Остава само да добавим за огромната роля, която играе колониализмът като неизменен компонент на тогавашните ранно-капиталистически държави за осъществяване на революционния социално-технологически и социално-икономически скок от аграрно към индустриално общество в страните-пионери в Индустриалната епоха. За къснодошлите в индустриализма този път е „затворен“, което налага търсенето на качествено по-различни модели и системни пътища за осъществяване на такъв скок. Подобни „подробности“ в никакъв случай не бива да бъдат забравяни, когато се разглеждат и анализират проблемите на модернизацията на различните общества.

Във втората глава дисертантът Ерхан Ахмедов разглежда въпросите свързани с осъществяването на модернизационния процес в КНР от началото на нейното създаване до 1978 год., т.е. до началото на реформите. Основното, което бихме отбелязали тук е несъмнено силно критичния подход, използван от автора на труда, който на моменти придобива отрицателно-критични нотки. Пример за това е използването на идеологизирана терминология като понятието „тоталитарна система“. Несъмнено причина за това е до голяма степен неизясняването и неразбирането на базови понятия, които докторантът няма как да изведе от използваната от него литература. За да не сме голословни ще споменем следното:

- На няколко пъти се пише за това, че в Китай през този период се използва модела на военния комунизъм, като това определение се използва предвид прилагането на т.нар. „Голям скок“. Следва да подчертаем, че въпреки определението „комунизъм“ в т.нар. „военен комунизъм“ няма нищо „комунистическо“. И това се е разбирало от ръководството на ВКП(б) при налагането на този извънреден режим през периода. Последният се възприема и се въвежда като извъникономически административни мерки на принудително изземване не само на принадлеен, но даже и на необходим продукт. Съответно иззетият продукт се преразпределя и насочва в посоки и области, където ако не бъде вложен, ще се стигне до разпад на общественно-икономически връзки и взаимодействия. Възможен е като кратковременен режим на действие, тъй като в дългосрочен план „изтощава“ обществото и икономиката.
- Съответно „Големият скок“ представлява опит за революционен скок, в основата на който са т.нар. „Народни комуни“ (жънмин гуншъ- 人民公社). Последните се разглеждат като организационен феномен, който трябва да осъществи в перспектива три базови цели:
 - ✓ Премахване на различията между градския и селския труд;
 - ✓ Премахване на различията между физически и умствен труд;
 - ✓ Премахване на различията между изпълнителски и управленски труд.

По своята същност „народните комуни“ представляват утопичен опит да се направи скок в едно бъдеще, за което няма още нужната социо-технологична база. Тъй като не може в условията на полуръчно-полумеханизирано селско стопанство да се внедрява социална организация изискваща значително по-високо технико-технологично ниво.

Предвид гореказаното ще препоръчаме изследователят Ахмедов да има предвид, че социално-икономическите процеси през този период се отличават със своята „турбулентност“ и суровост, което е характерно за всеки един тип социално-революционни преобразования, доколкото става дума за осъществяването на качествени промени в едно закъсняло традиционно общество, което се стреми да излезе от „пашкула“ на своя консерватизъм и архаичност. В случая с Китай трябва да се помни, че революцията има две ключови съставлящи. От една страна тя съчетава по сложен синтетичен начин опит да се прескочи през цял един етап на развитие – капитализма, като се използват колективистичните настроения и традиции на селската община, т.е. т.нар. „архаичен аграрен комунизъм“.³ От друга, тя несъмнено има за цел освен това да сложи край на зависимото положение на Китай спрямо ядрото на световния капитализъм в лицето най-вече на Запада, но също и на съседна Япония. Подобна трансформация несъмнено е съпроводена с изключителни социални напрежения и сблъсъци както в обществото, така и в управленското ядро – ККП

В третата глава на разглеждания труд „Модернизацията на Китай в периода 1978 - 2012 г.“ се прави преглед на модернизационния скок на КНР в рамките на т.нар. „реформен процес“. Несъмнено тази тема, подобно на предходната, е и обект на разглеждане и обяснение от изследователи с диаметрално противоположни възгледи, което несъмнено затруднява възприемането на фактологията и обясненията на тази фактология. Тук бихме желали да добавим важни моменти, които за съжаление отсъстват от разглежданата работа, а без тях трудно би се разбрал процеса на модернизация през този период.

В случая трябва да се отбележи, че при значително по-лоши социално-икономически, политически и технологически условия, отколкото в СССР и в страните на източноевропейския социализъм, както и в обстановка на влошени идеологически, идейни, политически и прочее взаимоотношения със „съветския блок на социализма“ ръководството на ККП и Китай в лицето най-вече на Дън Сяопин тръгва на „геополитически маньовър“ – интегриране в капиталистическата система на разделение на труда, но не като периферия, а като относително равноправен партньор. Като средство за постигане на тази интеграция е сключването на „сделка“ със САЩ, играейки с антисъветската карта.

³ По тези въпроси вж. С.Г.Кара-Мурза в редица негови произведения като, например, „Истмат и проблема Востока и Запада“, „Столыпин – отец Русской революции“, „Маркс против Русской революции“ и други в <http://www.kara-murza.ru/Books.htm>.

Главната цел на това включване в капиталистическата система на разделение на труда е постигане на интензивен тип развитие. Тази цел на този първоначален етап се търси по няколко посоки:

- От една страна, се използват определени практики, смятани дотогава за капиталистически, като пазарните механизми. Въпреки че не бива да се забравя, че в рамките на модела на НЕП-а (новата икономическа политика), предложен през 20-те години на XX век от бащата на Съветската държава В.И.Ленин, се прилага използване на пазарните механизми;
- От друга страна предвид интеграцията в капиталистическата система на разделение на труда се търсят положителните моменти, които носи горната интеграция – чужди инвестиции, достъп до високи технологии, излаз до платежоспособни пазари и т.н. Едновременно с това се гледа да се избегне, негативната възможност да се изпадне в положението на периферия на развития капитализъм. В това ръководството се опира на големите мащаби на Китай, както и на други специфични социо-културни фактори, но най-вече залогът това да не стане е провежданата държавна политика на постоянно повишаване на технологичното равнище на производството.

На фона на всичко това се формира американо-китайският синтез, получил наименованието „Кимерика“. Явлението „Кимерика“ е такова, при което „китайците работят, а американците потребяват“. След което печалбата от продадените на американците стоки Китай инвестира в американски ценни книжа. С което дава основание на САЩ да печатат нови долари. Съответно такова търсене на долари поддържа нисък курсът на юана, което от своя страна поддържа конкурентоспособността на стоките, произвеждани в КНР.

Но това явление ни разкрива и важната връзка между ориентирания към свръхпотребление, основан на масивно „печатане на долари“ неолиберален модел на САЩ и динамиката на развитие на КНР. В крайна сметка, обаче, спиралата на развитие, ръководеща се от максимата „китайците произвеждат, а американците потребяват“ води до деиндустриализация на САЩ. Казано с други думи „Кимерика“ се оказва „китайски капан“ за САЩ.

Във връзка с заключението на дадения дисертационен труд също може да отбележим, че има моменти, с които може да изразим съгласие, както и други които по наше мнение не могат да предизвикват съгласие. Така например се твърди, че „През целия изследван период китайските власти се стремят страната да се модернизира по път, който е различен от този на СССР и Запада. В периода 1949-1978г. китайските власти се стремят страната да се модернизира като се прилагат крайните постулати на класиците на комунизма“(вж. с. 250 на дисертацията).

В случая не може да се съгласим със самото представяне на фактите, тъй като през целия разглеждан период има време, когато КНР се стреми да копира Съветския модел, а по-точно „Сталинския модел“. Самата система на „социализъм с китайска специфика“ в известен смисъл „повтаря“ Ленинския модел на НЕП/Нова икономическа политика/. Също така е изключително интересен, меко казано, е „съветът“, който дава докторантът на Китай „...да бъдат премахнати и някои от съществуващите ограничения пред чуждестранните инвеститори като разкриване на предприятия в страната във Военно Промисления комплекс...“(с.260 на дисертацията).

Що се отнася до направени фактологически грешки ще си позволим да зададем на дисертанта Ерхан Ахмедов въпроса кой е този министър-председател на КНР Д. Ронджъ, за който се пише в дисертацията? На нас за целия период на съществуване на Китайската народна република са ни известни само следните фигури: Джоу Енлай (01.10.1949-08.01.1976), Хуа Гофън (04.02.1976-10.09.1980), Джао Дзъян(10.09.1980-24.11.1987), Лин Пън (25.03.1988-17.03.1998), Джу Джунзи (17.03.1998-16.03.2003), Уън Дзябао(16.03.2003-15.03.2013), Ли Къцян(15.03.2013-). Може би се има предвид Джу Джунзи?!

В обобщение на всичко казано дотук по повод на дисертационния труд може да се каже следното:

- Въпреки направените забележки и коментари смятаме, че те не трябва да влияят негативно върху оценката на дисертационния труд. Изказаните от нас мнения, и критики по засегнатите в дисертацията въпроси следва да се разглеждат като нормално явление за една академична дискусия. Работата несъмнено впечатлява с богатата фактология и събрания материал от различни области на динамиката на КНР;
- Подобни разработки са абсолютно нужни не само в академичен смисъл. Те са необходими и в по-широк обществено-политически, стопански, но също така и социо-културен план. Тъй като такова знание е нужно за да се осъществи хармонично развитие на взаимоотношенията и взаимодействията с един от основните геополитически и геоикономически центрове на съвремения свят, какъвто е днес КНР;
- Не бива да се забравя и това, че проблемите на модернизацията през призмата на опита на КНР за първи път се разглеждат в литературата на български език. Това несъмнено придава приносен характер на работата;
- При такава комплексна тема несъмнено не може да се говори, че всичко е идеално. Съществуват моменти, имащи нужда от прецизиране на оценки и изводи.

В заключение ще отбележим, че дисертантът Ерхан Рамаданов Ахмедов е подготвил научно изследване, отговарящо на изискванията за присъждане на научна и образователна степен “доктор”. В тази връзка ще предложим на уважаемото жури да оцени положително дадения труд.

20.01.2019 год.
Гр.София

Професор, доктор на философските науки,
д-р по история Нако Райнов Стефанов